
UDK 811.163.42'27

316.75:81'27

305:811.163.42'27

Stručni članak

O STAJALIŠTIMA PREMA JEZIČNOJ DISKRIMINACIJI NA OSNOVI SPOLA: PODRUČJE RADA I ZAPOŠLJAVANJA

Rujana Čimbur
Filozofski fakultet, Zagreb
Hrvatska

SAŽETAK

U članku se interpretiraju rezultati ankete provedene kako bi se provjerila stajališta o jeziku oglasa za zapošljavanje u hrvatskim javnim glasilima. Suprotno odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u oglasima za radna mjesta u načelu se rabi muški rod. Anketa pokazuje da se ova vrsta diskriminacije općenito doživljava tek kao jedan od oblika ženske diskriminacije, ali upućuje i na neke neočekivane zaključke.

Ključne riječi: *jezična diskriminacija, spolna diskriminacija, rodna nejednakost, stav prema jeziku, jezik oglašavanja, hrvatski jezik*

UVOD

U studenom 2005. godine u organizaciji pravobraniteljice za ravnopravnost spolova RH održan je okrugli stol pod nazivom "Rodna perspektiva u javnoj i službenoj komunikaciji", a u sklopu projekta što ga vodi Zrinjka Glovacki-Bernardi (Filozofski fakultet, Zagreb). Tim je okruglim stolom prvi put u nas pokrenuta javna rasprava o nekim aspektima jezične diskriminacije na osnovi spola u službenoj upotrebi. Neposredan povod za raspravu bilo je izvješće pravobraniteljice za 2004. godinu, u kojem se iznose primjeri diskriminacije na području rada i zapošljavanja suprotne Zakonu o ravnopravnosti spolova (ZORS), koji je stupio na snagu 2003. godine. Dio njezina izvješća odnosi se na diskriminaciju koja se može primijetiti u jeziku oglasa za zapošljavanje. Prema navedenom Zakonu, naime, pri oglašavanju potrebe za zapošljavanjem radnika ili radnice, mora biti jasno istaknuto da se na oglašeno radno mjesto mogu javiti osobe oba spola (čl. 13., st. 2.). Međutim, prateći oglase objavljen u svim većim dnevnim listovima i Narodnim novinama od lipnja do prosinca 2004. godine, pravobraniteljica je zabilježila i analizirala 162 slučaja gdje se u tekstu oglasa nije poštovala spomenuta odredba o ravnopravnosti spolova (dostupno na: http://www.prs.hr/docs/IZVJESCE_PRS_2004.pdf, str. 22-28.). Zanimljivo je da Zakon nisu poštovala niti tijela državne vlasti i lokalne i područne uprave (među kojima ministarstva, sudovi, fakulteti itd.), pravne osobe u vlasništvu županija, gradova i općina (škole, vrtići, bolnice i sl.), te napokon ni različita trgovačka društva. Pravobraniteljica je dalje postupila po svojoj dužnosti, upozorila prekršitelje na propuste te tražila od oglašivača očitovanje u odnosu na kršenje ZORS-a. Ta očitovanja uglavnom upućuju na zaključak da se ni u Pravilnicima o unutarnjem radu pojedinih institucija ne navode imena zanimanja u oba gramatička roda, a niti u sistematizaciji radnih mjesta poslodavaca koji takvu sistematizaciju uopće imaju. Mnogi se od njih pozivaju na zakonsku terminologiju, npr. onu iz Zakona o državnim službenicima i namještenicima, a premda se Nacionalna klasifikacija zanimanja (NN 111/98) i Nacionalna klasifikacija djelatnosti (NN 3/97 i 7/98) u tim očitovanjima izrijeком ne spominju, lako je provjeriti da se u njima samo mali broj zanimanja navodi u ženskom rodu (dadilja, spremačica, čistačica, tajnica, pralja itd.). Čak se i izrazito ili pretežno ženska zanimanja (frizer, kozmetičar, njegovatelj, učitelj) navode samo u muškom rodu pa je očito da se muški rod doživljava kao neutralan i da je njegova uporaba generička. Za ovu vrstu službenih dokumenta svakako vrijedi konstatacija Glovacki-Bernardi da "žene u jeziku nisu vidljive".¹

Raznim aspektima odnosa jezika i roda, te pojavnim oblicima onoga što se popularnije naziva seksizmom u jeziku, danas se u nas povremeno bavi ženska feministička kritika i pojedini lingvisti i (češće) lingvistkinje te marginalno i neke druge društvene discipline. No, navedeno izvješće pravobraniteljice važno je kao

¹ Neobjavljeni uvodničarski tekst okrugloga stola "Rodna perspektiva u javnoj i službenoj komunikaciji – sociolingvistički, pravni i politički aspekti", održanoga 10.11.2005. u Novinarskom domu u Zagrebu.

konkretna inicijativa za usklađivanje svih relevantnih zakona sa Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Istraživanja provedena o toj pojavi u drugim su jezicima znatno brojnija, te krugovima koji se bave ovom problematikom poznata, no u specifičnom segmentu nazivlja za zanimanja, bitno se razlikuju i jezici međusobno. Naime, angloamerička literatura u prvome redu zahtjeva dosljednu upotrebu različitih leksičkih oblika za muškog odnosno ženskoga nositelja pojedinoga zanimanja (policeman/policewoman, fireman/firewoman) ili pak na upotrebi rodno neutralnoga oblika (chairperson i sl.).

U hrvatskom je jeziku, dakako, problem prvenstveno očit na razini tvorbe riječi, pa premda hrvatski jezik u načelu omogućuje tvorbu za oblike ženskoga roda, oni su često toliko neuobičajeni da je za njihovo nametanje i prihvaćanje potrebno određeno vrijeme, a također institucijska i medijska potpora. Tako, u hrvatskom postoje oba naziva za gore spomenuti engleski primjer – policajac i policajka, ali je za ženu koja je odabrala zvanje vatrogasca vjerojatno još uvijek prihvatljivije reći žena vatrogasac nego vatrogaskinja ili nešto slično, a teško je izvoditi oblike i iz imenica poput vodič, pisac itd. Dodatni je problem što i neke žene smatraju da su nazivi za pojedina zvanja u muškom rodu na neki način dignitetniji. Na ta će pitanja s vremenom sustavnije odgovoriti i stručnjaci za hrvatski jezik, a u živoj će se upotrebi novi predloženi nazivi najbolje provjeriti.

Njemački jezik je s obzirom na problem tvorbe sličniji hrvatskom. U članku "Rod i jezik u Njemačkoj" autorica Elisabeth Leue (2000:164) navodi kako, s obzirom na to da u današnje doba žene sve češće rade na poslovima koji su bili tipično muški, njemački jezik odgovarajuće nazive u načelu tvori zamjenom sufiksa -mann sufiksom -frau, no to je moguće samo u slučajevima kad već ne postoji uvriježeno značenje za tu riječ. Sličan se problem javlja u hrvatskom, gdje npr. riječ "govornica" označava i ženu koja drži govor (govornica) i mjesto gdje se taj govor drži (govornica), no s različitim naglaskom u izgovoru. Premda mocijski parnjaci poput "sugovornica" ili "glasnogovornica" zacijelo ne bi izazvali nespornost, više komentara u provedenoj anketi upućuje, međutim, na to da u slučaju riječi "govornica" izvorni govornici i govornice hrvatskoga jezika nisu nužno svjesni da je riječ samo o homografu, a ne i o homofonu, te im je prihvatljivija (ili čak jedino razumljiva) u značenju predmet/mjesto, a ne osoba.

Leue dalje tvrdi da upotreba odgovarajućih imena za zanimanja određuje identitet osobe te da bi i tradicionalno ženski poslovi trebali imati muške ekvivalente. No, u njemačkom jeziku oni uglavnom nisu zaživjeli, nego su se počeli rabiti potpuno novi, rodno neutralni nazivi. Razlog je to što se u njemačkom jeziku muški oblici ne izvode iz ženskih. To vrijedi i za hrvatski (npr. pralja ili dadilja).

ISTRAŽIVANJE

Potaknuta temom okrugloga stola, provela sam anketu na internetskoj stranici MojPosao (www.mojposao.net) s namjerom da se prije svega stekne uvid u to kako se prema ovom pitanju odnose prosječni govornici hrvatskoga jezika.² Pristup se činio primjerenim jer je anketa ponuđena ciljanoj publici, to jest onima koji traže posao i po nekim bi očekivanjima trebali biti dodatno senzibilizirani na upotrebu jezika oglasa za posao.

Na anketu su se, očekivano, odazvali ispitanici i ispitanice koji su na neki način motivirani temom, a ujedno su i računalno pismeni jer je istraživanje provedeno preko interneta. Rezultati ankete zanimljivi su po tome što, osim na jezičnu isključivost i nedosljednost tekstova oglasa kao i svojevrsnu "političku nekorektnost" u jeziku oglašavanja, u puno većoj mjeri potkrepljuju vezu tih pojava s društveno ukorijenjenim stereotipima o ženi (pa i muškarcu) i njihovu mjestu u društvu.

ISPITANICI / ISPITANICE

Uzorak čini 290 ispitanika u dobi od 20 do 56 godina, od kojih je 201 žena (69%) i 89 muškaraca (31%).³

Po uzorku ispitanika i više nego dvostrukom broju žena koje su odgovorile na anketu, jasno je da je tema zanimljivija ženama te da su one osjetljivije na različite oblike diskriminacije na osnovi spola pa tako i na onu koja se manifestira u jezičnoj upotrebi.

² Zahvaljujem na pomoći internetskoj stranici MojPosao koja je omogućila ovo istraživanje.

U anketi su, osim općih pitanja o spolu, dobi, školskoj spremi, zanimanju i statusu, postavljena sljedeća pitanja:

1. Jeste li se susreli s neprimjerenom upotrebom jezika kojom se vrijeđa vaš spol? (da, ne)
2. Ako jeste, u čemu se ona očitovala? (a) u upotrebi neprimjerenih izraza, b) u nepostojanju odgovarajućih izraza za ženski ili muški rod/spol, c) u načinu govora, d) nešto drugo.
3. Navedite primjer!
4. U jeziku oglasa za zapošljavanje treba navoditi: (a) samo oblik za muški rod/spol (npr. pravnik, tajnik, čistač), b) oblike za oba roda/spola (pravnik/pravnica, tajnik/tajnica, čistač/čistačica), c) samo oblik za onaj rod/spol koji poslodavac predviđa za neko radno mjesto.
5. U Nacionalnoj klasifikaciji zanimanja treba za sva zanimanja navesti muški i ženski rod. (slažem se, ne slažem se, niti se slažem niti se ne slažem)

³ Anketu je ispunilo 389 osoba, no zbog pouzdanosti odgovora, uzeti su u obzir samo ispitanici s verificiranom adresom elektroničke pošte.

Tablica 1. Dob ispitanika
Table 1. Subjects' age

do 20 godina	2	0,70%
20 – 23 godine	38	13,10%
24 – 27 godina	104	35,90%
28 – 31 godine	58	20,00%
32 – 35 godina	34	11,70%
36 – 39 godina	24	8,30%
40 – 43 godine	12	4,10%
44 – 47 godina	8	2,80%
48 – 51 godine	4	1,40%
52 – 55 godina	5	1,70%
56 godina ili više	1	0,30%
Ukupno	290	

Tablica 2. Stručna sprema ispitanika
Table 2. Subjects' qualifications

Magisterij, doktorat ili odgovarajuća diploma inozemne institucije	8	3%
VSS	124	43%
VŠS	38	13%
SSS	120	41%
Ukupno	290	

REZULTATI ANKETE

Na prvo pitanje: "Jeste li se susreli s neprimjerenom upotrebom jezika kojom se vrijeđa vaš spol?", 133 ispitanika, tj. 46%, odgovorilo je "da", od toga 15 muškaraca (17% svih ispitanika) i 118 žena (59% od svih ispitanica). Iz ovog je odgovora očito da više od polovice žena uočava neprimjerenu upotrebu jezika (premda će se poslije iz ankete vidjeti da se odgovor odnosi i na druge oblike diskriminacije), dok je većina muškaraca, ali i dobar dio žena, neće primijetiti ili će prihvatiti generičku upotrebu muškoga roda kao samorazumljivu i prirodnu.

Drugo je pitanje omogućilo anketiranim da objasne kako se neprimjerena upotreba jezika očitovala. Ponuđeni su bili odgovori:

- a) u upotrebi neprimjerenih izraza
- b) u nepostojanju odgovarajućih izraza za ženski ili muški rod/spol
- c) u načinu govora
- d) nešto drugo.

Ukupno 36 ispitanika i ispitanica (12,4%) – od toga 5 muškaraca (1,7%) i 31 žena (15,4%) – izjednačuje neprihvatljivu upotrebu jezika s upotrebom neprimjerenih izraza.

Najviše je ispitanika, tj. 51 ili 17,6% od ukupnoga broja (10% muškaraca i 21,4% žena), odgovorilo kako smatra da se neprimjerena upotreba očituje u nepostojanju odgovarajućih izraza za ženski ili muški rod/spol. Nadalje, 14,1% anketiranih (9% muškaraca i 16,4% žena) primjećuju neprimjerenu upotrebu u načinu govora, dok ih je 8 (1 muškarac i 7 žena) navelo odgovor "nešto drugo".⁴

Sljedeće se pitanje odnosilo na oblike koje treba navoditi u jeziku oglasa za zapošljavanje. Ponuđeni su bili sljedeći odgovori:

- a) samo oblik za muški rod/spol
- b) oblike za oba roda/spola
- c) samo oblik za onaj rod/spol koji poslodavac predviđa za neko radno mjesto.

Prvi je odgovor – samo oblik za muški rod/spol – odabrao podjednak broj muškaraca i žena, tj. po 8% iz obje skupine. Većina onih koji su se ovako izjasnili u dobi su između 28 i 39 godina, tek nekolicina njih iznad 40. To upućuje na neočekivanu, no s obzirom na neke trendove u današnjem društvu ne i tako iznenađujuću činjenicu da su mlađi ispitanici konzervativniji u gledanju na jezičnu upotrebu. Podijelimo li ih prema stručnoj spremi, čak 9 od njih 16, ima visoku stručnu spremu, što je 7% iz te skupine, od kojih 4 muškarca (11%) i 5 žena (6%), a 4 ispitanika imaju višu stručnu spremu, tj. 11% te skupine, od kojih 3 muškarca i 1 žena.

Ovi podaci pokazuju da su te mlađe osobe s konzervativnim gledištima školovane i da njihovo stajalište ne proizlazi iz nedostatna obrazovanja ili nesusretanja sa sličnom problematikom.

Da bi u oglasima trebalo navoditi oblike za oba roda/spola, navela je većina ispitanika i ispitanica, konkretno njih 177 ili 61% (53% muškaraca i 66% žena). U dobnoj skupini do 27 godina ih je 63%, između 28 i 39 godina 59%, te starijih od 40 godina 63%.

Po stručnoj se spremi oni koji su odabrali taj odgovor, dijele na one koji imaju magisterij ili doktorat (67% od ukupnog broja anketiranih s tom stručnom spremom), a sve su žene. Ovaj je odgovor izabralo 63% ispitanika s visokom stručnom spremom (49% muškaraca i 69% žena u toj skupini), 66% ispitanika s višom stručnom spremom (75% muškaraca, odnosno 62% žena), a nešto ih je

⁴ Premda u stručnoj literaturi danas u ovom kontekstu i u nas prevladava termin "rod/rodni" (prema engl. *gender*), u anketi se rabi formulacija "rod/spol" kako bi ispitanicima/ispitanicama pitanja bila jasnija.

manje među anketiranimima sa srednjom spremom 58% (54% muškaraca, odnosno 60% žena).

Treći odgovor, da bi u oglasima trebalo navoditi samo oblik za onaj rod/spol koji poslodavac predviđa za neko radno mjesto, odabralo je 97 ispitanika, tj. 33% od ukupnoga broja, točnije 38% muškaraca i 31% žena. Tu se ponovno uočava neobičan trend da gotovo trećina žena ne očekuje niti ne smatra potrebnim da poslodavac pokaže rodnu osjetljivost u upotrebi termina za naziv radnoga mjesta. To s jedne strane može svjedočiti o naviknutosti na takvo stanje, no može razumijevati i pragmatičan pristup, pri čemu se namjerava istaknuti kako je poželjno da poslodavac jasno istakne osobu kojeg spola traži, kako oni koji se prijave, ne bi doživljavali nepotrebne neugodnosti i razočarenja, što sudeći prema navedenim primjerima nije rijetko.

Za ovaj su se odgovor odlučivali ispitanici svih dobnih skupina, a među muškarcima i oni s najvišim stupnjevima obrazovanja, no prevladavaju ispitanici sa srednjom stručnom spremom.

Ovdje je zanimljivo spomenuti rezultate istraživanja, koje analizira Leue (2000:170), a koje je 1995. godine provelo Društvo za njemački jezik (Gesellschaft für deutsche Sprache), istraživala su se stajališta o različitim načinima oslovljavanja u Zakonu o upravljanju dugoročnim osiguranjem, o generičkoj upotrebi muških imenica, tzv. sažimanju imenica (primjer: "jedermann/frau") i neutraliziranju roda. Rezultati toga istraživanja u mnogome se podudaraju s našima. Ispitanici su bili u dobnj skupini između mladih i sredovječnih (63% žena i 37% muškaraca), školovani i s dobrim zaposlenjima ili pak studenti. Od njih je zatraženo da se izjasne koja im je verzija zakona najprihvatljivija. Njih 19% odlučilo se za izvornu verziju (generičku upotrebu muških imenica), 37% za verziju koja se koristi sažimanjem riječi, a 42% za spolno neutralnu verziju. Rezultati su pokazali da što su osobe bile mlađe, to su se češće odlučivale za izvornu verziju. Autori su naveli jedan mogući razlog tome – da su starije žene koje teže napredovanju svjesnije neprimjerene upotrebe jezika kojom se vrijeđa spol, nego mlađe žene koje tek započinju karijere.

Peto pitanje odnosilo se na Nacionalnu klasifikaciju zanimanja, tj. treba li za sva zanimanja navoditi muški i ženski rod. Ponuđeni su odgovori:

- a) slažem se
- b) ne slažem se
- c) niti se slažem niti se ne slažem.

Složilo se 155 (53%) ispitanika, od kojih 51% svih muškaraca i 55% žena.

Među njima je i 83% od ispitanika s najvišom, odnosno 66% s visokom stručnom spremom, te 68% svih ispitanika s višom stručnom spremom. U svim tim slučajevima muških je ispitanika nešto više od 50%, a ispitanica između 70 i 80%.

"Ne slažem se" odgovorilo je ukupno 26 ispitanika, tj. 12% muškaraca i 7,5% žena. Premda u ovoj skupini nema ispitanika s najvišom stručnom spremom (doktorat i magisterij), zanimljivo je uočiti da se za ovaj odgovor odlučio veći

broj anketiranih s visokom spremom (20% muškaraca i 7% žena). Isto je tako zamjetno da je postotak ovih odgovora obrnuto proporcionalan stupnju stručne sprema (17% muškaraca i 15% žena s višom stručnom spremom, te 5% muškaraca i 6% žena među ispitanicima sa srednjom stručnom spremom).

Naposljetku, odgovor "niti se slažem, niti se ne slažem" dalo je 57 anketiranih, tj. 29% svih muškaraca i 15% žena. U ovoj skupini pretežu ispitanici s visokom stručnom spremom (31% muškaraca i 20% žena), a postotak je sličan i među ispitanicima sa srednjom stručnom spremom. U načelu se za ovaj odgovor odlučilo upola manje žena.

Zanimljivo je spomenuti da je najviše neodlučnih bilo među osobama s visokom stručnom spremom, što dostatno svjedoči o razini osviještenosti "rodne perspektive" u jeziku, bolje rečeno o nezainteresiranosti za ovu problematiku.

U članku "Je li rodno pristran jezik seksističan?" Murdock i Forsyth (1985:40), navode da je Američka udruga psihologa još 1975. godine dala preporuku da se izbjegava seksistička uporaba jezika, a razne su studije potvrdile potrebu za takvim preporukama. S druge strane, različita istraživanja utvrdila su i oprečna shvaćanja muških imenica i zamjenica kao "generičkih", tj. kao onih koje implicitno obuhvaćaju oba roda. Ta su istraživanja dovela do zaključka da je upotreba muških imenica i zamjenica kao generičkih netočna, ali nije nužno seksistička. Valja svakako imati na umu da su se danas gledanja na ovaj problem u engleskom govornom svijetu bitno zaoštrila i da se definicija seksističke upotrebe jezika jasnije artikulirala, premda se i u novijim istraživanjima često zanemaruju razlike između jezične upotrebe i same prirode jezika.

Tako Parks i Robertson (2004:234) navode da su se pri istraživanju o seksizmu u jeziku među studentskom populacijom često susretale s odgovorima koji su odražavali emocije i stajališta koji su nadilazili sam jezik. Komentari su bili individualna mišljenja o ženama, ne o jeziku. Odražavali su percipirane ženske uloge u društvu, koje bi upotreba manje seksističkoga jezika, prema mišljenjima tih ispitanika, ugrozila. Začudujuća je u tom istraživanju bila i ženska pasivnost u odnosu na "mušku hegemoniju".

U ovom se istraživanju primjećuje ista pojava, osobito očita u konkretnim slučajevima i oblicima spolno uvjetovane jezične diskriminacije. Anketirane osobe pokazuju znatno manju osjetljivost prema rodno uvjetovanoj jezičnoj neravnopravnosti nego prema onoj stvarnoj koja se kroz jezičnu upotrebu izravno manifestira. Ispitanici⁵ neprestano pokazuju tendenciju brkanja jezičnih i izvanjezičnih kategorija, pa primjeri dani u ponuđenim rubrikama često samo vrlo labavo odgovaraju okvirima konkretne kategorije, što potvrđuje da tema istraživanja nadilazi eksplicitno jezične pojave. Takvi se odgovori,

⁵ Rodno bi korektnije bilo dosljedno rabiti termin 'ispitanice' jer je u većini slučajeva upravo o njima riječ, pa je činjenica što se u ovom članku odlučujem za "neutralnu" varijantu prvenstveno ustupak uobičajenoj praksi. Naime, procjenjujem da bi dosljedno ponavljanje dvostrukoga oblika (ispitanici/ispitanice) bilo ponešto stilski nezgrapno i većini čitatelja zacijelo iritantno. Time ni na koji način ne dovodim u pitanje potrebu da se u kontekstu jezika oglašavanja i u službenoj upotrebi uopće, o čemu je bilo riječi na početku, navođenje oblika za oba roda izdigne na razinu norme.

međutim, smatraju simptomatičnima za temu istraživanja i nisu bili diskvalificirani, niti su u obradi rezultata prebacivani iz kategorije u kategoriju (kad bi to i bilo opravdano). S druge strane, premda uključivanjem primjera dobivenih u ovom segmentu istraživanja ulazim na područje koje bi se uvjetno moglo nazvati socio-kulturnim ili antropološkim, smatram da oni bacaju zanimljivo svjetlo na problematiku u cjelini i na konkretan društveni kontekst o kojem ispitanici i ispitanice svjedoče.

PRIMJERI

Primjeri navedeni u odgovorima anketiranih vezani su za pitanja: "Jeste li se susreli s neprimjerenom upotrebom jezika kojom se vrijeđa vas spol?" i "Ako jeste, u čemu se ona očitovala?" Ponuđene su kategorije: a) u upotrebi neprimjerenih izraza, b) u nepostojanju odgovarajućih izraza za ženski ili muški rod/spol, c) u načinu govora, d) nešto drugo.

Za svaku su kategoriju primjera izabrani oni koji se mogu smatrati najčešćima i najreprezentativnijima. Odgovori nisu cenzurirani i, kako je već istaknuto, navode se prema kategorijama unutar kojih su ih ponudili sami ispitanici, jer i njihovu neodlučnost u tom smislu smatram znakovitom za stajališta koja se istražuju u ovom radu.

a) Primjeri za upotrebu neprimjerenih izraza:

lutko, ljepoto, mala

kravetine, ljenčine, krmače

Samo muškobanjasta medicinska sestra može voziti kola hitne medicinske pomoći. – citiram ravnatelja jednog doma zdravlja

Poslodavac (muškarac) me nazivao "mala" iako se uopće nismo privatno poznavali.

Traži se prodavačica atraktivnog izgleda do 30 godina.

S obzirom da ste muško, kuhanje vam nije jača strana (muški ispitanik).

U istim situacijama (npr. policijska kontrola, hotelska recepcija pa čak i u službenom kontekstu) muškarci se često ženama obraćaju manje službenim i neprimjereno prisnim načinom govora (uz upotrebu neprimjerena jezika) kojim se ne bi služili u komunikaciji s muškarcem.

Ženama je lako! Samo podignu suknjicu i dobiju posao.

Komentari seksualnih konotacija: "sposobna je nema šta, samo me zanima kakva je u krevetu..., uh...ma potpisao bih joj bilo što..., itd.

b) Primjeri za nepostojanje odgovarajućih izraza za ženski ili muški rod/spol:

U hrvatskom jeziku za određena zanimanja ne postoji oblik za ženski rod!

Na mojoj diplomi ne piše 'Profesorica sociologije' već 'Profesor sociologije'.

Kod bivšeg poslodavca mi je na vizitki pisalo "arhitekt", a ne "arhitektica" ili "dipl.ing.arh." jer su smatrali da to bolje zvuči.

Tražimo administratora...

Tražimo novinare i redaktore vijesti, lektore...

Uglavnom se koristi oblik za muški rod, iako se za to radno mjesto mogu javiti i ženske osobe. Onda se dodatno provjerava telefonski o kojem se spolu radi.

Nikad se ne traži npr. direktorica nabave, uvijek je napisano kao direktor, ali se podrazumijeva da može biti i žena.

Doktor je obično i doktorica, zubar je obično i zubarica i sl. No, ima puno i neprimjerenih izraza u komunikaciji između kolega i kolegica. Prostih, seksističkih, omalovažavajućih i sl.

Trgovac (bez naznake m/ž iako je jasno navedeno da oglasi koji isključuju jedan od spolova neće biti objavljeni), čak i za tipično "ženska" zanimanja koristi se muški rod.

Zvanje: ekonomist, a što je sa ženama koje imaju to zvanje? Ili baš svi poslodavci traže isključivo muške osobe? Sudeći po tekstu raznih natječaja, nitko ne traži ženu s tim zvanjem.

U oglasima često stoji da se za određeno mjesto traži npr. recepcioner, konobar, vozač, blagajnik, referent, itd., također, da ne bude zabune, za određena mjesta se traže samo tajnice, konobarice, čistačice...

U karakteristikama koje se traže od budućeg zaposlenika naveden je odslužen vojni rok, a da pri tome npr. nije navedena bar fraza ukoliko ste muško potrebno je da imate odsluženi vojni rok.

Traži se odslužen vojni rok, posebna fizička snaga za posao gdje logično i nije potrebna i time direktno daje do znanja da se traži muška osoba.

Bilo je natječaja za posao gdje navode da traže prvenstveno muški spol, iako te zadatke mogu obavljati oba spola.

Na razgovoru za posao ipak se saznalo da je radno mjesto predviđeno za suprotni spol (m).

Za poslove održavanja, odnosno čišćenja uvijek se koristi naziv zanimanja u ženskom rodu – čistačica! Uvjeren sam da poslodavcima zapravo nije bitno da

osoba bude ženskog roda, odnosno da bi primili i muškarca, ali je za očekivati da takav posao rade samo žene.

U oglasu je bilo objavljeno slijedeće: "Tražimo OSOBU za rad na recepciji marine..." Za daljnju komunikaciju bio je potreban telefonski razgovor, u kojem su me brzo otpravili uz riječi "TRAŽI SE CURA, PRIVLAČNA MLADA CURA..." kao da se već iz oglasa podrazumijevalo da oni traže osobu ženskog spola. Po meni je to bio ne samo primjer vrijeđanja, već i spolne diskriminacije i šovinizma. Smatram da je opus poslova predodređen samo za jednu spolnu skupinu, žene ili muškarce, danas jako uzak pojam. (muški ispitanik).

Tražimo muškog djelatnika za unos podataka u kompjuter. – Kompjuter ne zna tko sjedi ispred njega, muško ili žensko!

Recimo, oglas za posao kojim se traži dipl. ekonomist, elektro-firma iz Rijeke, pošaljem molbu i odgovore mi da moj životopis ne mogu uzeti u obzir jer traže osobu muškog spola, a nigdje u natječaju to nije bilo istaknuto. Milijuni žena uzalud su se javile na taj natječaj, nadale se, a ništa od svega.

Kad bi osoba čula da sam žensko, prekinula bi razgovor ne htijući čuti moje kvalifikacije.

Nazivi radnih mjesta za više pozicije su u pravilu u muškom rodu (direktori, manageri – to je još i neprevedeno!), a za niže pozicije u ženskom rodu (npr. tajnica...).

Poduzeće je tražilo osobu koja će voditi podatke o ulasku i izlasku materijala iz skladišta, a u opisu su tražili skladištara, pa su se time ograničili na muške zaposlenike. Kako posao ne zahtijeva fizički rad smatram da ga može obavljati i žena.

Ne bih ja uopće razmišljao o tvom premještanju na rukovodeće radno mjesto da si muško. (riječi direktora)

c) Primjeri za neprimjerenu upotrebu jezika u načinu govora:

Gospodin je muške kandidate oslovljavao sa npr. "gospodine Kovač", dok je nas žene oslovljavao po imenu i s "ti", npr. "Marijana, sad je tvoj red da kažeš svoje kvalifikacije."

Naveli smo žensku osobu, ali radije bismo mušku osobu za ovaj posao.

"Ovo radno mjesto isključivo je za muški rod, jer bi žene stranku svojom vanjštinom zavele i na taj način skrenule s teme umjesto da joj na inteligentan i kreativan način ukažu na bitnost programa i kuće koju prezentiraju, a tu je i ono nešto što raste 9 mjeseci ili nešto manje ponekad, a ja kao poslodavac za to vrijeme trebam tražiti drugu osobu, jer meni treba živa osoba koja će mi donositi profit, a ne osoba na papiru."

Potrebna djevojka ne starija od 25 godina za rad u DVD klubu...

"Tebi nije mjesto na poslu nego doma. Žene postoje da kuhaju i rađaju i za niš' drugo."

Traži se radnik umjesto traži se radnik/ca, ili osoba za posao...

Za naziv određenih zanimanja u hrvatskome jeziku nema odgovarajućih izraza u ženskom rodu, žalosno, ali istinito!

d) Primjeri za "nešto drugo":

Prilikom jednog intervjua upitana sam da li planiram udaju i djecu u skoroj budućnosti. Tim pitanjem sam se osjećala diskriminiranom kao ženska osoba, jer od mene se ako želim dobiti posao praktički traži da lažem. Muškarce sigurno ne pitaju planiraju li se oženiti uskoro i hoće li imati djecu!

Oslovljavalo me se u muškom rodu, npr. psiholog umjesto psihologinja. Ne postoji riječ za govornika koji je žena (prema rječniku "govornica" ne znači osoba ženskog roda koja nešto govori nego je to ili telefonska govornica ili mjesto za kojim se govori).

Očita naklonost muškom rodu – posao vezan uz komercijalu, prednost ima muški spol (nepisano pravilo da su bolji vozači, da imaju manje obaveza prema obitelji, da neće roditi itd, itd.)

Posprdno govorenje i tobožnje šale na račun ženskog spola, kako su muškarci u svemu bolji, kako one uvijek nešto kompliciraju itd.

Izraz za muškarca koji je imao više djevojaka i za ženu s više muškaraca – izuzetno nekulturno. Poslovno, manager muški kada je oštar je pravo muško, a žena je bitch.

Način komunikacije na razgovoru za posao kada se pita jeste li udati ili ne, itd.

U oglasniku je bilo navedeno da se traži stručni suradnik, međutim prilikom javljanja na oglas, rečeno je da muški suradnik ima prednost, jer je posao terenski, kao da žena se ne zna prilagoditi terenu, u tom momentu je bilo dosta ponižavajuće.

Omalovažavanje i tretiranje kao seksualni objekt.

"Žene ne mogu nikada biti dovoljno dobre u prodaji kao muškarci!"

Za iste poslove muškarac će biti znatno više plaćen nego žena.

ZAKLJUČAK

Provedeno istraživanje pokazuje shvaćanja pojave o kojoj je riječ. S jedne strane, lako je utvrditi da je jezična upotreba u različitim zakonskim tekstovima i u jeziku oglasa za zapošljavanje rodno vrlo pristrana. Međutim, čini se da način na koji se seksizam očituje ima znatno manje veze sa samim jezikom, a mnogo više s načinom njegove upotrebe. Stječe se snažan dojam, da se upravo to govorno ponašanje prepoznaje kao znatno eksplicitniji oblik diskriminacije na osnovi spola, u ovom slučaju na području rada i zapošljavanja. Nepostojanje odgovarajućih ženskih oblika naziva za zanimanja tako se u viđenju mnogih anketiranih implicitno doživljava prije kao rezultat stanja u društvu i opće diskriminirajuće prakse, nego kao nedostatak samog jezika.

Hrvatski jezik, konkretno, uglavnom nudi mogućnosti mocijske tvorbe ženskih oblika za različita zanimanja, a i kad se ti oblici u početku čine neobičnima, ljudi se na njih razmjerno brzo naviknu i počnu se njima služiti (npr. sutkinja, arheologinja, vojnkinja itd.). Ono što jezična upotreba zapravo odražava jesu stajališta o ženama i razni stereotipi o njihovoj nesposobnosti. Sudeći prema komentarima iz provedene ankete, nepostojanje ženskih naziva za razna zanimanja odražava društveni stav da žene u tim zanimanjima nemaju što tražiti. Po tome se zaključuje da je mijenjanje društvene svijesti ujedno pretpostavka i jezičnih prilagodbi i spolno tolerantnije jezične upotrebe.

REFERENCIJE

- Leue, E.** (2000). Gender and Language in Germany. *Debate: Review of Contemporary German Affairs* 8, 2, 163-176.
- Lukač-Koritnik, G.** (2005). *Izješće o radu za pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2004 godinu*, http://www.prs.hr/docs/IZVJESCE_PRS_2004.pdf.
- Murdock, N. L., Forsyth, D. R.** (1985). Is Gender-biased Language Sexist? A perceptual approach. *Psychology of Women Quarterly* 9, 1, 39-49.
- Parks, J. B., Robertson, M. A.** (2004). Attitudes toward Women mediate the Gender Effect on Attitudes toward Sexist Language. *Psychology of Women Quarterly* 28, 233-239.
-

Rujana Čimbur
Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb
Croatia

**ON ATTITUDES TOWARDS GENDER RELATED LANGUAGE
DISCRIMINATION IN THE AREA OF JOBS AND EMPLOYMENT**

SUMMARY

The article interprets the results of a survey conducted in order to establish opinions on the language used in advertisements for job positions in the Croatian media. Contrary to provisions of the Law on gender equality, in advertisements for job positions almost exclusively the masculine form is used. The survey shows that this kind of discrimination is by and large perceived as merely another kind of discrimination against women, but it also points to some unexpected conclusions.

Key words: *language discrimination, sex discrimination, gender inequality, attitude towards language, language of advertisements, Croatian language*
